

Capitolul I. Noțiuni introductive

Secțiunea I. Definiția dreptului civil

Omul este o ființă socială. În satisfacerea intereselor sale individuale, el întreprinde acțiuni, intrând în raporturi cu alți oameni și cu societatea din care face parte. Conduita sa nu ține, însă, exclusiv de voința proprie, ci este dirijată de anumite reguli (norme). În primul rând, intervin regulile moralei și moral-religioase, a căror nerespectare atrage doar o sancțiune de ordin moral, la nivelul conștiinței fiecărui individ. Regulile de drept (normele juridice) îngrădesc acțiunile/inacțiunile omului, în sensul că acestuia îi este permis sau interzis să acționeze într-un fel sau altul în satisfacerea intereselor sale, în funcție de respectarea intereselor celorlalți.

Dreptul reprezintă totalitatea normelor care reglementează acțiunile omului în societate și a căror respectare este asigurată prin forța coercitivă a statului^[1] (adică statul, prin organele sale competente, îi sancționează pe cei care nu le respectă). Acesta este așa numitul *drept pozitiv*, adică existent la un moment dat într-o anumită societate și concretizat în legi scrise sau obiceiuri, care este, în toate cazurile, obligatoriu. El se aplică tuturor și mai poartă denumirea de *drept obiectiv*^[2].

La baza dreptului pozitiv stă un complex de reguli fundamentale, noțiuni universale de drept, „produsul experienței colective a tuturor națiunilor civilizate”^[3], care se numește *drept natural*.

Dreptul pozitiv se împarte în drept național și drept internațional, care la rândul lor se împart în *public și privat*. Obiectul de studiu al dreptului privat îl formează raporturile dintre oameni în legătură cu interesele lor individuale. Raporturile dintre oameni și societate, precum și raporturile dintre state, sunt reglementate de dreptul public.

O ramură a dreptului privat, și anume baza acestuia, este dreptul civil. Prin *ramură de drept* se înțelege acel grup de norme juridice care reglementează o anumită categorie de relații sociale.

[1] A se vedea O. Ungureanu, *Drept civil. Introducere*, ed. a VI-a, Ed. Rosetti, București, 2002, p. 13; C. Munteanu, O. Ungureanu, *Drept civil. Partea generală*, Ed. Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2011, p. 8.

[2] A se vedea O. Ungureanu, *op. cit.*, p. 14.

[3] A se vedea M.B. Cantacuzino, *Elementele dreptului civil*, Ed. All Educațional, București, 1998, p. 12.

Dreptul civil poate fi definit ca fiind acea ramură a dreptului privat care reglementează raporturile patrimoniale și personal nepatrimoniale dintre persoanele fizice și juridice, aflate într-o poziție de egalitate juridică.

Din definiția dreptului civil rezultă care este obiectul dreptului civil, care sunt subiectele și care este metoda lui de reglementare.

Prin *obiect* al unei ramuri de drept se înțelege acel complex de raporturi sociale care sunt reglementate de regulile de drept ce aparțin ramurii respective. Obiectul ramurii dreptului civil îl constituie acele raporturi sociale de natură patrimonială și personal nepatrimonială care se stabilesc între persoanele fizice și persoanele juridice (art. 2 C. civ.)^[1].

Raporturile patrimoniale sunt acelea care au un conținut economic, evaluabil în bani (de exemplu, raporturile care se nasc dintr-un contract de vânzare).

Raporturile personale nepatrimoniale sunt acelea al căror conținut nu poate fi evaluat în bani (de exemplu, raporturile care privesc viața privată a unei persoane: dreptul la nume, la domiciliu, la reputație).

Persoana fizică reprezintă omul, privit individual, ca titular de drepturi și obligații civile [art. 25 alin. (2) C. civ.].

Persoana juridică reprezintă orice formă de organizare, care odată ce îndeplinește condițiile cerute de lege, este titulară de drepturi și obligații civile [art. 25 alin. (3) C. civ.].

Raporturile civile se stabilesc între subiectele de drept civil, adică între persoanele fizice, între persoanele juridice sau între persoanele fizice și persoanele juridice.

Prin *metoda de reglementare* a unei ramuri de drept se înțelege poziția părților participante la raportul juridic, care poate fi de egalitate sau de subordonare.

În dreptul civil, poziția părților este de egalitate juridică, ceea ce înseamnă că una dintre părți nu se subordonează celeilalte (de exemplu, în raporturile care se nasc dintr-un contract de vânzare, părțile se află într-o poziție de egalitate juridică – nu neapărat și economică – în sensul că au posibilitatea de a avea drepturi și obligații și de a le exercita în mod liber; astfel, proprietarul bunului nu îl poate obliga pe cumpărător să achiziționeze bunul, dacă bunul nu corespunde exigențelor acestuia și refuză să-l cumpere; potențialul cumpărător nu-l poate obliga pe proprietar să vândă bunul).

Dreptul civil nu reglementează, însă, toate raporturile patrimoniale și personale nepatrimoniale din societate. O parte a acestora este reglementată de alte ramuri de drept, precum: dreptul familiei, dreptul comercial, dreptul internațional privat, dreptul muncii. Pentru a stabili care anume raporturi formează obiectul dreptului civil, urmează a se face delimitarea dreptului civil

[1] Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011, cu modificările și completările ulterioare.

față de celelalte ramuri, prin indicarea obiectului lor de reglementare. Astfel, ceea ce intră în sfera acestor ramuri nu intră în sfera dreptului civil. Trebuie făcută precizarea că abrogarea Codului familiei, abrogarea Codului comercial și a Legii nr. 105/1992, care reglementa raporturile de drept internațional privat, urmată de reglementarea raporturilor corespunzătoare în noul Cod civil, nu a condus la dispariția ramurilor dreptului familiei, a dreptului comercial și a dreptului internațional privat. Abrogarea codurilor nu a fost determinată de dispariția relațiilor sociale specifice acestor ramuri de drept și nici nu au fost înlăturate normele juridice care le reglementează, ci doar li s-a schimbat locația: au fost reunite în Codul civil. Deci continuă să existe ramura dreptului familiei, ramura dreptului comercial și ramura dreptului internațional privat.

Dreptul civil joacă, însă, rolul unui așa numit *drept comun*, în sensul că, ori de câte ori un raport juridic ce aparține unei alte ramuri de drept nu poate fi reglementat, întrucât acea ramură nu conține prevederi relative (adică reguli de drept aplicabile situației juridice respective), se aplică regulile dreptului civil. Acest lucru este posibil deoarece, pe de o parte, dreptul civil reprezintă baza dreptului privat, iar, pe de altă parte, o serie de ramuri de drept s-au desprins din dreptul civil (de exemplu, dreptul familiei, dreptul comercial). Potrivit art. 2 alin. (2) C. civ., Codul civil este alcătuit dintr-un ansamblu de reguli care constituie *dreptul comun* pentru toate domeniile la care se referă litera sau spiritul dispozițiilor sale^[1].

Secțiunea a II-a. Delimitarea dreptului civil

Pentru a delimita dreptul civil de alte ramuri de drept, astfel încât să se poată, cu ușurință, califica o situație juridică, să se poată stabili care norme îi sunt aplicabile, din care ramură de drept, se utilizează mai multe criterii.

§1. Criterii de delimitare

1. Obiectul de reglementare

Un prim criteriu de delimitare este, așa cum am arătat, *obiectul de reglementare*. Obiectul ramurii dreptului civil îl constituie acele raporturi sociale de natură patrimonială și personal nepatrimonială care se stabilesc între persoane, ca subiecte de drept civil.

[1] A se vedea și G. Boroi, C.A. Angheliescu, *Curs de drept civil. Partea generală, conform noului Cod civil*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 3-4; E. Lupan, S. Sztranyiczki, *Diviziunea dreptului după obiectul lui. Locul dreptului civil în sistemul nostru juridic*, în E. Lupan, S. Sztranyiczki, E. Veress, R.A. Pantilimon, *Drept civil. Partea generală conform Noului Cod civil*, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 6-8.

2. Metoda de reglementare

Metoda de reglementare constă în poziția părților, care poate fi de egalitate sau de subordonare. În dreptul civil, metoda este de egalitate juridică a părților în raporturile dintre ele.

3. Caracterul normelor juridice (al regulilor de drept)

Normele juridice sunt reguli generale și abstracte, instituite sau recunoscute de puterea publică, ce reglementează conduita subiecților de drept și a căror respectare este asigurată, la nevoie, prin forța coercitivă a statului^[1]. Normele de drept civil reglementează conduita subiecților în raporturile juridice civile. Ele se pot clasifica după mai multe criterii, și anume:

- În funcție de *caracterul conduitei prescrise*, normele juridice pot fi imperative și dispozitive.

Normele imperative sunt acele reguli de drept pe care subiecțiile de drept civil sunt obligate să le respecte; ele nu pot stabili alte reguli pentru raporturile dintre ele.

Normele imperative, la rândul lor, se împart în:

- *onerative*: care impun o anumită conduită; de exemplu, conform art. 1101 C. civ., „Sub sancțiunea nulității absolute, opțiunea succesorală este indivizibilă și nu poate fi afectată de nicio modalitate”;

- *prohibitive*: care interzic o anumită conduită; de exemplu, conform art. 752 C. civ., „Dreptul de uz ori de abitație nu poate fi cedat, iar bunul ce face obiectul acestor drepturi nu poate fi închiriat sau, după caz, arendat”; de asemenea, potrivit art. 984 alin. (2) C. civ., „Nu se pot face liberalități decât prin donație sau prin legat cuprins în testament”.

Normele dispozitive sunt acele reguli de drept prin care subiecțiile au posibilitatea fie să aleagă o anumită conduită dintre mai multe indicate de legiuitor, fie să stabilească ele însele regulile ce li se vor aplica.

Normele dispozitive pot fi:

- *permissive*: care dau posibilitatea părților să aleagă o anumită conduită dintre mai multe indicate de legiuitor; de exemplu, conform art. 1108 alin. (1) C. civ., acceptarea succesiunii se poate face expres sau tacit; de asemenea, potrivit art. 1054 alin. (2) C. civ., „Legatul poate fi pur și simplu, cu termen, sub condiție sau cu sarcină”;

- *supletive*: dacă subiecțiile nu și-au ales ele însele regulile aplicabile, se aplică o regulă stabilită de legiuitor pentru acea situație; de exemplu, conform art. 955 alin. (1) C. civ., „Patrimoniul defunctului se transmite prin moștenire legală, în măsura în care cel care lasă moștenirea nu a dispus altfel prin testament”^[2].

[1] A se vedea și I. Ceterchi, I. Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Ed. All, București, 1993, p. 35.

[2] Dispoziții supletive se regăsesc și în art. 1276 C. civ.

Caracterul normelor juridice nu servește doar la delimitarea dreptului civil de alte ramuri de drept, ci și la determinarea sancțiunilor, în cazul încălcării lor.

În dreptul civil predomină normele dispozitive.

• În funcție de *interesul ocrotit*, normele juridice pot fi de ordine publică și de ordine privată^[1].

Normele de ordine publică, depășind sfera intereselor private, protejează interesele publice ale societății. Noțiunea de ordine publică înglobează toate principiile și regulile de ordine socială și morală pe care legiuitorul le-a considerat esențiale pentru societate^[2]. În aplicarea normelor, distincția între cele de ordine publică și cele de ordine privată se face de către judecător (adică de către cel care aplică legea, și cu ocazia aplicării ei, în fiecare caz în parte), în cazul în care legiuitorul nu a arătat expres în conținutul normei că este de ordine publică.

Toate normele de ordine publică sunt imperative (însă, nu toate normele imperative sunt de ordine publică; de exemplu, potrivit art. 1683 alin. (1) C. civ.: „Dacă, la data încheierii contractului asupra unui bun individual determinat, acesta se află în proprietatea unui terț, contractul este valabil, iar vânzătorul este obligat să asigure transmiterea dreptului de proprietate de la titularul său către cumpărător”. Această normă este imperativă, dar nu și de ordine publică, deoarece operează în favoarea cumpărătorului, fiind deci de ordine privată; de exemplu, norma cuprinsă în art. 1011 alin. (1) C. civ. („Donația se încheie prin înscris autentic, sub sancțiunea nulității absolute”) este o normă imperativă de ordine publică; interesul public ocrotit constă în asigurarea principiului irevocabilității donațiilor, pentru că dacă donațiile s-ar putea face prin orice act sub semnătură privată, înscrisul ar putea fi ușor distrus de către donator și astfel nu s-ar putea asigura securitatea circuitului civil^[3]; implicit, este protejat și un interes privat, particular, și anume este protejată voința donatorului^[4], care dispune irevocabil de un drept al său în favoarea unei alte persoane.

Normele de ordine privată ocrotesc interese particulare. Normele dispozitive sunt întotdeauna de ordine privată (însă, nu toate normele de ordine privată sunt dispozitive). De exemplu, conform art. 1672 C. civ.: „Vânzătorul are următoarele obligații principale: 1. să transmită proprietatea bunului sau, după caz, dreptul vândut; 2. să predea bunul; 3. să îl garanteze pe cumpărător contra evicțiunii și viciilor bunului”. Normele la care se referă punctul 3, adică

[1] A se vedea G. Boroi, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ed. a IV-a, Ed. Hamangiu, București, 2010, p. 16.

[2] A se vedea O. Ungureanu, *op. cit.*, p. 30.

[3] A se vedea Fr. Deak, *Contracte civile și asigurări*, vol. II, Ed. Actami, București, 1995, p. 19-20.

[4] A se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, ed. a III-a, Ed. Universul Juridic, București, 2001, p. 122.

răspunderea pentru evicțiune și răspunderea pentru vicii a vânzătorului, sunt de ordine privată și dispozitivă, deoarece ocrotesc un interes particular, al cumpărătorului, și părțile pot deroga de la ele, agravând obligația, micșorând-o sau înlăturând-o complet^[1].

Interesul clasificării normelor în norme de ordine publică și de ordine privată se regăsește în materia nulităților, când judecătorul stabilește, în funcție de interesul ocrotit, sancțiunea nulității absolute sau relative, care au regimuri juridice distincte.

- În funcție de *întinderea aplicării normelor juridice*, acestea pot fi generale și speciale.

Normele generale se aplică în toate cazurile, iar cele *speciale* numai în cazurile expres stabilite de lege. Aceasta înseamnă că, în cazul în care există o normă generală și una specială, care reglementează aceeași situație juridică, se aplică cu prioritate cea specială^[2]; deci norma specială derogă de la cea generală și este de strictă interpretare și aplicare. De exemplu, în materia închirierii unei locuințe, normele generale sunt cuprinse în Codul civil (art. 1824 și urm.); în ceea ce privește locuințele cu destinație specială, se aplică regulile din legislația specială (așa cum reiese din art. 1835 C. civ.).

4. Natura sancțiunilor

Nerespectarea normelor juridice atrage o consecință negativă, o sancțiune pentru autorul ei^[3]. Sancțiunile diferă, însă, în ramurile de drept. Specifică dreptului civil este sancțiunea restabilirii dreptului subiectiv civil încălcat, de regulă, prin repararea prejudiciului (sau a pagubei) care a fost cauzat prin încălcare. De exemplu, când cumpărătorul nu plătește prețul vânzării, vânzătorul este îndreptățit să obțină fie executarea silită a obligației de plată, fie rezoluțiunea vânzării, precum și, în ambele situații, daune-înterese, adică pagubele pe care le-a suferit, sau și daune morale (art. 1724 C. civ.).

5. Calitatea subiectelor

În dreptul civil subiectele nu au o calitate specială; sunt persoane fizice sau persoane juridice. Dar în alte ramuri de drept subiectele au o anumită calitate (de exemplu, în dreptul administrativ, cel puțin un subiect este organ administrativ de stat).

^[1] A se vedea Fr. Deak, *Tratat... Contracte...*, p. 83 și p. 91-92; a se vedea și art. 1698, art. 1699 și art. 1708 C. civ.

^[2] A se vedea G. Boroș, *op. cit.*, p. 16-17.

^[3] A se vedea Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ed. a XI-a revăzută și adăugită de M. Nicolae, P. Trușcă, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 26.

6. Principiile proprii ale ramurii

Principiile de drept sunt reguli de bază, idei călăuzitoare^[1], care stau la baza activității judiciare. Există trei categorii de principii: principii care se aplică în toate ramurile de drept (adică generale, care stau la baza întregului sistem de drept); principii caracteristice pentru fiecare ramură de drept; în cadrul ramurilor, principii specifice anumitor instituții din ramura de drept respectivă.

Principiile fundamentale ale dreptului sunt acele idei de bază comune tuturor ramurilor de drept și care se regăsesc în toată legislația^[2]. Dintre acestea pot fi enumerate: principiul egalității în fața legii, principiul separației puterilor în stat ș.a.^[3]; ele se aplică și în dreptul civil^[4].

Principiile specifice dreptului civil se aplică în întreaga ramură, tuturor instituțiilor, constituind temeiul de apreciere și de evaluare a normelor juridice civile^[5]. Aceasta înseamnă că, ori de câte ori normele civile sunt supuse interpretării, deoarece conțin reguli neclare sau care sunt susceptibile de mai multe înțelesuri, interpretarea se face astfel încât normele să corespundă principiilor dreptului civil.

Principiile specifice dreptului civil sunt: principiul proprietății, principiul egalității în fața legii civile, principiul îmbinării intereselor personale cu interesele generale, principiul garantării și ocrotirii drepturilor subiective civile.

Principiile specifice anumitor instituții din ramura dreptului civil sunt reguli de bază care se aplică numai într-o instituție sau în mai multe instituții ale dreptului civil. O *instituție de drept civil* reunește un grup de norme juridice civile, care reglementează subdiviziuni ale obiectului dreptului civil, precum: raportul juridic civil, actul juridic civil, dreptul de proprietate, succesiunea, contractele, prescripția extinctivă ș.a.

Pot fi enumerate următoarele principii specifice anumitor instituții ale dreptului civil:

- principiul consensualismului, care privește forma actului juridic civil;
- principiile forței obligatorii, irevocabilității și relativității actului juridic civil, care privesc efectele actului juridic civil;
- principiul ocrotirii bunei-credințe, care se regăsește în mai multe instituții ale dreptului civil, precum drepturile reale, răspunderea civilă etc.;

[1] A se vedea Șt. Răusch, C.T. Ungureanu, *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*, Ed. Fundației Chemarea, Iași, 1995, p. 13.

[2] Pentru o analiză detaliată a principiilor generale ale dreptului, a se vedea I. Vida, „*Codul civil (Legea nr. 287/2009) și principiile generale ale dreptului*”, în *Dreptul* nr. 8/2012, p. 11 și urm.

[3] Aceste principii sunt studiate la disciplina *Teoria generală a dreptului*.

[4] Potrivit art. 1 C. civ., principiile generale ale dreptului sunt considerate izvoare de drept civil.

[5] A se vedea O. Ungureanu, *op. cit.*, p. 23.

- principiul proximității gradului de rudenie, specific moștenirii legale^[1].

Datorită importanței pe care le prezintă, vor fi analizate în continuare *principiile specifice dreptului civil*, care sunt aplicabile în toată ramura dreptului civil.

6.1. Principiul proprietății

Dreptul de proprietate este cel mai important drept patrimonial. Viața omului are în centrul ei material ideea de proprietate. Proprietatea este un instinct, care în societate a fost supus unor reglementări, tocmai pentru a-l putea controla.

Dreptul de proprietate este consacrat în Constituția României din 1991^[2], în art. 44 și 136. Conform art. 44 alin. (2) teza a II-a, dreptul de proprietate este garantat, iar proprietatea privată este garantată și ocrotită în mod egal de lege, indiferent de titular: „Cetățenii străini și apatrizii pot dobândi dreptul de proprietate privată asupra terenurilor numai în condițiile rezultate din aderea României la Uniunea Europeană și din alte tratate internaționale la care România este parte, pe bază de reciprocitate, în condițiile prevăzute prin lege organică, precum și prin moștenire legală”. Articolul 136 prevede: „(1) Proprietatea este publică sau privată. (2) Proprietatea publică este garantată și ocrotită prin lege și aparține statului sau unităților administrativ-teritoriale. (...) (4) Bunurile proprietate publică sunt inalienabile. (...) (5) Proprietatea privată este inviolabilă, în condițiile legii organice”.

Dreptul de proprietate are, deci, două forme: dreptul de proprietate publică – al cărui titular este statul și unitățile administrativ-teritoriale – și dreptul de proprietate privată – al cărui titular este fie persoana fizică, fie persoana juridică.

În Codul civil, valorificându-se doctrina și jurisprudența existentă în materie, proprietatea este definită în art. 555 alin. (1): „Proprietatea privată este dreptul titularului de a poseda, folosi și dispune de un bun în mod exclusiv, absolut și perpetuu, în limitele stabilite de lege”. Normele juridice civile reglementează proprietatea, conținutul său, precum și mijloacele de ocrotire a dreptului de proprietate, acțiunea în revendicare fiind mijlocul specific^[3].

[1] Principiile specifice instituțiilor dreptului civil vor fi studiate în cadrul diferitelor materii; de exemplu, principiile forței obligatorii, irevocabilității și relativității actului juridic civil vor fi analizate la teoria generală a obligațiilor.

[2] Astfel cum a fost revizuită prin Legea nr. 429/2003 (M. Of. nr. 758 din 29 octombrie 2003); Constituția a fost ulterior republicată, dându-se textelor o nouă numerotare (M. Of. nr. 767 din 31 octombrie 2003).

[3] Mijloacele de apărare a dreptului de proprietate sunt acele acțiuni care permit titularului dreptului înlăturarea oricărui atingeri aduse dreptului de proprietate și asigurarea exercitării lui în condiții normale (a se vedea E. Safta-Romano, *Dreptul de proprietate privată și publică în România*, Ed. Graphix, Iași, 1994, p. 335). Aceste acțiuni se împart în petitorii

6.2. Principiul egalității în fața legii civile

Principiul egalității în fața legii se desprinde din art. 16 alin. (1) din Constituție: „(1) Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări”. Acest principiu este aplicabil în toate ramurile de drept. În dreptul civil, având în vedere metoda lui de reglementare, adică aceea a egalității între subiectele raporturilor juridice civile, acest principiu se traduce prin faptul că persoanele fizice și juridice au o egală capacitate juridică, o egală aptitudine de a avea drepturi și obligații și au o posibilitate egală de a exercita aceste drepturi^[1]. Toate persoanele fizice și juridice sunt egale în fața legii civile. Trebuie precizat, însă, pe de o parte, că persoanele fizice sunt egale: „Rasa, culoarea, naționalitatea, originea etnică, limba, religia, vârsta, sexul sau orientarea sexuală, opinia, convingerile personale, apartenența politică, sindicală, la o categorie socială ori la o categorie defavorizată, averea, originea socială, gradul de cultură, precum și orice altă situație similară nu au nicio influență asupra capacității civile” (art. 30 C. civ.). Pe de altă parte, toate persoanele juridice *dintr-o anumită categorie* se supun, în mod egal, reglementărilor elaborate pentru categoria respectivă de persoane juridice.

6.3. Principiul îmbinării intereselor personale cu interesele generale

Drepturile civile ale persoanelor fizice sunt recunoscute în scopul de a le satisface interesele personale materiale și culturale în acord cu *interesul general*, potrivit legii și regulilor de conviețuire socială. Aceasta înseamnă că persoanele fizice trebuie să-și exercite drepturile astfel încât să nu aducă atingere drepturilor celorlalți. În sens contrar, pot fi trase la răspundere pentru abuz de drept (pentru exercitarea abuzivă a drepturilor civile). Potrivit art. 14 alin. (1) C. civ., persoanele fizice și cele juridice participante la raporturile juridice civile trebuie să își exercite drepturile și să își execute obligațiile cu bună-credință, în acord cu ordinea publică și bunele moravuri. Articolul 15 C. civ., intitulat „Abuzul de drept”, arată: „Niciun drept nu poate fi exercitat în scopul de a vătăma sau păgubi pe altul ori într-un mod excesiv și nerezonabil, contrar bunei-credințe”.

De asemenea, art. 60 arată: „Persoana fizică are dreptul să dispună de sine însăși, dacă nu încalcă drepturile și libertățile altora, ordinea publică sau bunele moravuri”. În articolul următor, însă, art. 61 alin. (2), legiuitorul afirmă că „Interesul și binele ființei umane trebuie să primeze asupra interesului unic al societății sau al științei”. Scoasă din context, această afirmație pare să vină în contradicție cu principiul îmbinării intereselor personale cu interesele generale. Această dispoziție trebuie analizată, însă, folosind interpretarea siste-

și posesorii. Ele vor fi studiate la materia „Teoria generală a drepturilor reale”; a se vedea și V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 93.

[1] A se vedea Șt. Răuschi, C.T. Ungureanu, *op. cit.*, p. 14.

matică, în funcție de locul ei în ansamblul codului și al capitolului din care face parte („Respectul datorat ființei umane și drepturilor ei inerente”), precum și raportând-o la celelalte prevederi din același capitol, care se referă la inviolabilitatea corpului uman, la interzicerea practicilor eugenice etc. Prin urmare, contradicția este numai aparentă^[1].

6.4. Principiul garantării și ocrotirii drepturilor subiective civile

Drepturile civile ale persoanelor fizice și ale persoanelor juridice sunt ocrotite și garantate de lege. Această reiese din Constituție, din art. 26 al Pactului internațional privind drepturile civile și politice ale omului, la care România a aderat prin Decretul nr. 212/1974, precum și din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, ratificată de România prin Legea nr. 30/1994^[2]. Conform art. 26 C. civ., „Drepturile și libertățile civile ale persoanelor fizice, precum și drepturile și libertățile civile ale persoanelor juridice sunt ocrotite și garantate de lege”.

În cazul în care drepturile subiective civile sunt încălcate, cei răspunzători sunt obligați să le restabilească. Dacă titularul dreptului încălcat nu poate obține reparația pe cale amiabilă de la cel răspunzător, el îl poate obliga, prin apelarea la forța de constrângere a statului, intentând o acțiune civilă în justiție^[3].

Secțiunea a III-a. Izvoarele dreptului civil

1. Noțiune

Noțiunea de *izvor de drept civil* are un sens formal, juridic și un sens material. În sens formal, prin izvor de drept civil se înțelege forma specifică de exprimare a normelor juridice civile. În sens material, izvorul de drept civil reprezintă

^[1] Pentru o părere contrară, a se vedea I. Turcu, *Noul Cod civil. Legea nr. 287/2009. Cartea V. Despre obligații, art. 1164-1649. Comentarii și explicații*, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 51.

^[2] A se vedea G. Boroș, *op. cit.*, p. 7; G. Boroș, C.A. Angheliescu, *op. cit.*, p. 6.

^[3] Acțiunea civilă poate fi definită ca fiind ansamblul mijloacelor procedurale, prin care, în cadrul *procesului civil*, se asigură protecția dreptului subiectiv civil, prin recunoașterea sau realizarea lui, în cazul în care este încălcat sau contestat, ori a unor situații juridice ocrotite de lege (a se vedea, în acest sens, V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Teoria generală*, vol. I, Ed. Național, București, 1996, p. 250). Noțiunea de proces civil desemnează „activitatea desfășurată de către instanță, părți, organe de executare și de alte persoane sau organe care participă la înfăptuirea de către instanțele judecătorești a justiției în pricinile civile, în vederea realizării sau stabilirii drepturilor și intereselor civile deduse judecății și executării silite a hotărârilor judecătorești sau a altor titluri executorii, conform procedurii prevăzute de lege” (a se vedea V.M. Ciobanu, *op. cit.*, vol. I, p. 148-149).

condițiile materiale de existență care generează normele ramurii dreptului civil^[1]. În continuare, se va avea în vedere noțiunea de izvor în sens formal.

2. Clasificare

În Codul civil din 1864 nu exista un text care să precizeze izvoarele dreptului civil^[2]. Conform noului Cod civil, izvoarele de drept civil se clasifică în:

2.1. formale, din care fac parte trei izvoare: legea, uzanțele și principiile generale ale dreptului;

2.2. neformale, categorie în care intră jurisprudența, doctrina și morala sau regulile de conviețuire socială.

2.1. Izvoare formale

Codul civil actual conține o dispoziție expresă referitoare la izvoarele dreptului civil, în art. 1: „(1) Sunt izvoare ale dreptului civil legea, uzanțele și principiile generale ale dreptului. (2) În cazurile neprevăzute de lege se aplică uzanțele, iar în lipsa acestora, dispozițiile legale privitoare la situații asemănătoare, iar când nu există asemenea dispoziții, principiile generale ale dreptului. (3) În materiile reglementate prin lege, uzanțele se aplică numai în măsura în care legea trimite în mod expres la acestea. (4) Numai uzanțele conforme ordinii publice și bunelor moravuri sunt recunoscute ca izvoare de drept. (5) Partea interesată trebuie să facă dovada existenței și a conținutului uzanțelor. Uzanțele publicate în culegeri elaborate de către entitățile sau organismele autorizate în domeniu se prezumă că există, până la proba contrară. (6) În sensul prezentului cod, prin uzanțe se înțelege obiceiul (cutuma) și uzurile profesionale”.

Așadar, conform Codului civil, dreptul civil are trei *izvoare formale*: legea, uzanțele și principiile generale ale dreptului. Acestea însă nu se află într-o poziție de egalitate, unul față de celelalte. Articolul 1 alin. (2) C. civ. le ierarhizează astfel: 1. mai întâi se aplică legea; 2. dacă nu există text de lege care să reglementeze o situație juridică, se aplică uzanțele; dacă situația juridică ce trebuie soluționată este reglementată de *lege* și în materia respectivă există și *uzanțe*, cele din urmă se aplică numai dacă legea face trimitere în mod expres la acestea, adică legea are prioritate [art. 1 alin. (3)]^[3]; 3. dacă nu

[1] A se vedea O. Ungureanu, *op. cit.*, p. 30.

[2] Izvoarele dreptului civil au reprezentat o creație a doctrinei și practicii judiciare, care le-a clasificat în: a) formale, categorie în care intra legea în sens larg, adică actele normative, care emanau de la organele de stat învestite cu prerogativa legiferării; b) neformale, din care făceau parte obiceiul, regulile de conviețuire socială, principiile de drept civil, jurisprudența și doctrina.

[3] Un exemplu se regăsește în art. 1268 alin. (2) C. civ.: „Clauzele îndoielnice se interpretează ținând seama, între altele, de natura contractului, de împrejurările în care a fost

există uzanțe, pentru o situație juridică nereglementată de lege, se aplică o lege care reglementează o situație juridică asemănătoare (analogia legii); 4. dacă nu există o asemenea lege, se aplică principiile generale ale dreptului (analogia dreptului^[1]).

Legea. În ceea ce privește legea, în sensul ei larg, nu există diferențe față de reglementarea anterioară. Astfel, actele normative se împart în:

a) *legi*^[2], adică acte normative care sunt edictate de organul legiuitor al statului, Parlamentul; legile se clasifică în constituționale, organice și ordinare.

Legile constituționale sunt, conform art. 73 alin. (2) din Constituția României, legile de revizuire a Constituției, precum și Constituția însăși (care este legea fundamentală a statului).

Legile organice sunt acelea care dezvoltă și detaliază anumite domenii, cuprinse în Constituție, de mare importanță pentru societate; art. 73 alin. (3) din Constituție arată, în mod expres, care sunt aceste domenii; de interes pentru dreptul civil este lit. m), care se referă la regimul juridic general al proprietății și al moștenirii.

Legile ordinare sunt toate celelalte legi, edictate de Parlament, care reglementează o sferă restrânsă de relații sociale. De exemplu, Legea fondului funciar (Legea nr. 18/1991, cu modificările ulterioare). Tot în această categorie intră și codurile. *Codul* este o grupare sistematizată de norme juridice, care reglementează totalitatea sau majoritatea relațiilor sociale specifice unei anumite ramuri. Noul Cod civil a intrat în vigoare la 1 octombrie 2011.

În ceea ce privește *tratatele internaționale* la care România este parte, acestea devin drept intern prin legea de ratificare (care înglobează conținutul actului internațional ratificat) și urmează regimul legilor ordinare. Aceasta rezultă din art. 11 alin. (2) din Constituție („Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern”). Conform art. 20 alin. (2) din Constituție, „Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile”. O prevedere asemănătoare se regăsește în Codul civil. Astfel, conform art. 4, intitulat

încheiat, de interpretarea dată anterior de părți, de sensul atribuit în general clauzelor și expresiilor în domeniu și de *uzanțe* (s.n.)”.

[1] Articolul 10 C. civ. este intitulat „Interzicerea analogiei”; totuși, din conținutul lui nu reiese că este interzisă analogia în general, ci doar în anumite cazuri, care sunt *expres enumerate*: în cazul legilor care derogă de la o dispoziție generală, a acelor care restrâng exercițiul unor drepturi civile ori care prevăd sancțiuni civile. De aici reiese că în toate celelalte cazuri analogia este permisă, ceea ce o face aplicabilă în mai multe cazuri decât în vechea reglementare.

[2] În sens restrâns, legea este actul normativ elaborat de Parlament; în sens larg, prin noțiunea de lege se desemnează toate actele normative.

„Aplicarea prioritară a tratatelor internaționale privind drepturile omului”, „(1) În materiile reglementate de prezentul cod, dispozițiile privind drepturile și libertățile persoanelor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Constituția, Declarația Universală a Drepturilor Omului, pactele și celelalte tratate la care România este parte. (2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și prezentul cod, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care prezentul cod conține dispoziții mai favorabile”.

b) *hotărâri și ordonanțe ale guvernului* (inclusiv cele de urgență); acestea sunt acte normative emise de către Guvern, conform art. 108 din Constituție, în scopul organizării executării legilor (hotărârile) sau în temeiul unei legi speciale de abilitare (ordonanțele); de exemplu, O.G. nr. 21/1992 cu privire la protecția consumatorilor^[1], H.G. nr. 1259/2001 privind aprobarea Normelor tehnice și metodologice pentru aplicarea Legii nr. 455/2001 privind semnătura electronică^[2].

c) *alte acte normative subordonate legii*; acestea sunt izvoare de drept civil în măsura în care conțin prevederi de drept civil; din această categorie fac parte actele normative emise de organele centrale ale administrației publice, adică *ordine, instrucțiuni, regulamente* (de exemplu, Ordinul nr. 534/2001 al Ministrului Administrației Publice privind aprobarea Normelor tehnice pentru introducerea cadastrului general^[3]) și actele normative emise de autoritățile administrației publice locale, adică *hotărâri ale consiliilor locale, dispoziții ale primarilor, ordine ale prefectilor*.

Toate actele normative, indiferent de organul de stat care le-a emis, sunt obligatorii pentru toate persoanele cărora li se adresează.

Un caz particular îl reprezintă *dreptul Uniunii Europene (U.E.)*. După aderarea României la Uniunea Europeană, dreptul U.E. a devenit izvor de drept. Aceasta înseamnă că subiectele de drept sunt obligate să-l respecte, iar judecătorul național să-l aplice din oficiu.

Aplicabilitatea directă a dreptului U.E. înseamnă că normele acestuia se aplică în mod direct și uniform în toate statele membre, de la data intrării lor în vigoare. Prioritatea dreptului U.E. înseamnă că normele de drept ale U.E. se aplică cu întâietate față de dreptul național; astfel, dacă există reguli interne, de drept național, care contravin celor de drept U.E., ele sunt inoperante^[4]. Aceasta reiese și din art. 5 C. civ., potrivit căruia normele dreptului

[1] Republicată în M. Of. nr. 208 din 28 martie 2007, cu modificările și completările ulterioare.

[2] H.G. nr. 1259/2001 a fost publicată în M. Of. nr. 847 din 28 decembrie 2001.

[3] Publicat în M. Of. nr. 744 din 21 noiembrie 2001.

[4] A se vedea I. Dragomir, G.A. Dragomir, *Competența Curții de Justiție a Comunităților Europene*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Studia Iurisprudentia* nr. 1/2006, <http://>

U.E. se aplică în mod prioritar, indiferent de calitatea sau de statutul părților^[1].

Dreptul Uniunii Europene se împarte în drept primar și drept derivat. Dreptul primar este format din totalitatea normelor juridice care reglementează constituirea și organizarea Uniunii Europene. Dreptul derivat este format din regulamente, directive și decizii.

Regulamentele sunt normele juridice prin care instituțiile U.E. intervin cel mai mult în ordinele juridice naționale ale statelor membre. Acestea se disting prin două proprietăți:

- *caracterul lor de drept al U.E.*, adică particularitatea lor de a crea un drept aplicabil în toate statele membre, fără a ține cont de frontiere și care să fie valabil în mod uniform și integral în toate statele membre; este interzis statelor membre să aplice într-o manieră incompletă dispozițiile unui regulament sau să procedeze la o selecție a acestora, în măsura în care se opun unor interese naționale; de asemenea, niciun stat membru nu se poate sustrage caracterului obligatoriu al dispozițiilor regulamentelor, aplicând norme sau practici din dreptul național;

- *aplicarea lor directă*, adică faptul că regulamentele creează un drept aplicabil tuturor statelor membre, conferind drepturi directe cetățenilor U.E. sau impunându-le direct obligații; statele membre, instituțiile și autoritățile lor sunt direct legate de dreptul U.E. și sunt ținute să îl respecte la fel ca pe dreptul lor național.

Directiva este un act normativ care are forță obligatorie pentru statul membru căruia îi este adresată în ceea ce privește rezultatul ce trebuie atins, lăsându-se autorităților naționale din statul respectiv competența alegerii formelor și metodelor de implementare a ei. Există și directive care, în anumite condiții, au un efect direct, asemănător cu regulamentul, atunci când o directivă nu este implementată sau este implementată cu întârziere într-un stat membru; dacă au fost cauzate prejudicii persoanelor de drept privat, statul în cauză are obligația de a le despăgubi^[2]. Directivele „pot fi invocate direct de persoanele private în fața instanțelor naționale împotriva unui organ de stat sau pot fi invocate indirect, împotriva unui stat sau a unei persoane de drept privat, în scopul de a asigura o interpretare a dreptului național în conformitate cu prevederile acestora. De asemenea, mai pot fi invocate în acțiuni împotriva altor persoane private (orizontal) doar

studia.law.ubbcluj.ro/articol.php?articollid=239, p. 3.

[1] A se vedea și O.A. Urda, *Primatul dreptului comunitar*, în *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași*, tom LVI, Științe Juridice, 2010, p. 165-181.

[2] A se vedea M. Bogdan, *Concise introduction to EU Private International Law*, Europa Law Publishing, Groningen, 2012, p. 14; a se vedea și O. Senyücel, *The Direct Effect of Community Directives: The Effect of the Unilever Judgment*, în *Ankara Law Review*, vol. 2, no. 1 (Summer 2005), p. 81-88.

în situațiile în care nu impun prin ele însele obligații în sarcina persoanelor private^[1].

Deciziile se adresează numai statelor membre și nu au caracter normativ^[2].

Uzanțele. Prin uzanțe se înțelege obiceiul sau cutuma, la care se adaugă uzurile profesionale. *Obiceiul* (sau cutuma) reprezintă o practică îndelungată, continuă și generală, pe care cei ce o aplică o consideră obligatorie. Obiceiurile sunt nescrise. Legea este considerată un drept scris, iar obiceiul un drept nescris.

„Uzurile profesionale sunt acele reguli care reglementează raporturile stabilite între membrii unei profesii sau, după caz, între membri și clienți, cu ocazia exercitării profesiei^[3]. Uzurile profesionale au fost incluse printre izvoarele de drept civil pentru că, așa cum se prevede în art. 3 alin. (1), dispozițiile Codului civil se aplică și profesioniștilor^[4].

Ideea ca uzanțele să fie considerate izvoare formale de drept civil a fost preluată din Codul civil elvețian [art. 1 alin. (2)]^[5]. O reglementare similară există și în Codul civil grec (art. 1), cu deosebirea că cele două izvoare ale dreptului civil grec – legea și uzanțele – se găsesc pe picior de egalitate.

Pentru a fi izvor de drept, uzanțele trebuie să fie conforme cu ordinea publică și cu bunele moravuri [art. 1 alin. (4) C. civ.]. *Ordinea publică* în dreptul civil reprezintă normele juridice care se impun din motive de moralitate sau de securitate socială, ceea ce este imperativ în relațiile dintre oameni^[6]. Conținutul ordinii publice variază de la un regim la altul. *Bunele moravuri* reprezintă regulile impuse de morala socială a unei epoci date^[7]. Bunele moravuri au un conținut cutumiar și evolutiv^[8].

Uzanțele se pot proba prin orice mijloc de probă. Dacă sunt publicate – și aceasta se referă, mai ales, la uzurile profesionale, se prezumă că există. Acela care contestă existența lor trebuie să facă dovada. Sarcina probei în ceea ce

[1] A se vedea P. Craig, G. de Búrca, *Dreptul Uniunii Europene, Comentarii, jurisprudență și doctrină*, ed. a IV-a, trad. coord. de B. Andreșan-Grigoriu și T. Ștefan, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 378.

[2] A se vedea și I. Reghini, Ș. Diaconescu, P. Vasilescu, *Introducere în dreptul civil*, ed. a 2-a, Ed. Sfera Juridică, Colecția Universitară, Cluj-Napoca, 2008, p. 28.

[3] A se vedea G. Boroș, C.A. Angheliescu, *op. cit.*, p. 8.

[4] A se vedea și E. Lupan, S. Sztranyiczki, *Diviziunea...*, p. 63.

[5] Articolul 1 alin. (2) C. civ. elvețian prevede: În absența unei dispoziții legale aplicabile, judecătorul se pronunță conform dreptului cutumiar și, dacă nu există o cutumă, conform regulilor pe care le-ar edicta dacă ar fi el însuși legiuitor. În alin. (3) se prevede că judecătorul se inspiră din soluțiile consacrate de doctrină și de jurisprudență.

[6] A se vedea *Lexique des termes juridiques*, Editions Dalloz, Paris, 2005.

[7] *Ibidem*.

[8] A se vedea C. Munteanu, O. Ungureanu, *op. cit.*, p. 32.